

Зозуля В.В.,

курсант 4 курсу ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: **Кісілюк, Е.М.** професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Гіпноз як спосіб вчинення злочину

Більшість психічних явищ, відомих із давніх часів об'єднуються терміном «гіпноз». В усі часи гіпнотичні явища пов'язувалися з релігією, культовими та магічними поглядами. Людина у стані гіпнотичного трансу завжди викликала збентеженість, стурбованість, настороженість у присутніх незвичним виглядом та настроями, людина була здатна до дій, які раніше їй були не властиві. Фундаментальні дослідження проблеми застосування гіпнозу у злочинних цілях відсутні. Окремі науковці до цього питання підходять по-різному і тому питання кваліфікації дій особи, яка вчинила злочин під гіпнотичним впливом, залишається гострим і сьогодні. Для того, щоб розглядати гіпноз як спосіб вчинення суспільно небезпечного діяння, слід розібратися в тому, що ж таке гіпноз. Саме поняття “гіпноз” з'явилося ще в XIX ст. Відтоді й ведеться дискусія про природу і властивості цього явища, але єдиного визначення на сьогодні не існує. У своїй роботі я використала висначення, подане В.Б. Шапарь, який визначає гіпноз (грец. *hypnos* – сон) – як: 1. Техніку впливу на індивіда шляхом концентрації його уваги з метою звужити поле свідомості і підкорити його впливу, контр-олно зовнішнього агента – гіпнотизера, навіювання якого загінноти-зований виконуватиме. 2. Процес і тимчасовий подібний до сну стан психіки, що характеризується різким звуженням обсягу свідомості і самосвідомості і різким фокусуванням на змісті навіювання, що пов'язане з зміною функції індивідуального контролю і самосвідомості; виникає унаслідок спеціального впливу гіпнотизера чи цілеспрямованого самонавіювання [7, с. 156].

У своїх працях дослідники приділяють увагу гіпнозу, який застосовується з лікувальними цілями, але практика показує, що це не завжди так [5, с. 433]. У багатьох випадках гіпноз виступав і в цілях вчинення злочину. Судово-медична практика в минулому і сьогодні задається питанням: чи є загіннотизований лише знаряддя в руках гіпнотизера, або ж він може зберегти в тій чи іншій мірі здатність чинити опір навіюванню, яке для нього є неприйнятним в соціальному, морально-етичному і естетичному сенсі [2, с. 54].

У літературі про гіпноз особливе місце займає питання про кримінальні дії по відношенню до загіннотизованих. Чи настає відповідальність за вчинення злочину в стані гіпнозу?

Поаналізувавши ч. 2 ст.19 КК України, приходимо до висновку про те, що для визнання людини неосудною, необхідні два критерії - медичний та юридичний. Медичний критерій окреслює всі можливі психічні захворювання, що істотно впливають на свідомість і волю людини. У частині 2 ст. 19 зазначені чотири види психічних захворювань: а) хронічна психічна хвороба; б) тимчасовий розлад психічної діяльності; в) недоумство; г) інший хворобливий стан психіки [7, с. 159].

Юридичний критерій неосудності виражається в нездатності особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними саме внаслідок наявності психічного захворювання, тобто критерію медичного. У частині 2 ст. 19 юридичний критерій неосудності виражений двома ознаками: 1) інтелектуальною – особа не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність); 2) вольовою – особа не могла керувати ними [2, с. 45].

Розглянувши випадок вчинення злочину в стані гіпнозу, ми можемо дійти до висновку про наявність юридичного критерію неосудності, оскільки, як зазначають фахівці, особу можна ввести в такий гіпнотичний стан за якого вона не усвідомлюватиме свої дії і не зможе ними керувати. Проте проблема полягає в тому, що юридичний критерій може існувати лише за наявності медичного, тобто фактичного психічного розладу чи хронічної хвороби особи.

Фахівці зазначають, що наслідки гіпнозу можуть бути різними для кожної людини, однак на сьогодні жоден фахівець-медик не визнає стан гіпнозу як психічний розлад чи хвороба. Тому за відсутності медичного критерію не можна говорити про наявність юридичного, а отже не можна і вважати людину неосудною [4, с. 532].

Більшість фахівців відносять гіпноз до психічного примусу, як за способом, так і за наслідками. У науці кримінального права психічний примус розуміється як «погроза застосування до особи фізичного насильства або заподіяння матеріальної або моральної шкоди (наприклад, погроза вбити, знищити або пошкодити майно, поширити відомості, що ганьблять особу, тощо) із метою спонукати її вчинити злочин [1, с. 230]. Проте психічний примус, хоча й обмежує можливості особи керувати своїми діями, проте ніколи не паралізує цілком її волю, внаслідок чого ця особа все ж таки має можливість обрати той або інший варіант поведінки, як і при переборному фізичному примусі. У даному випадку особа підлягає кримінальній відповідальності за заподіяну шкоду на загальних підставах, хоча вчинення злочину під впливом психічного примусу повинно враховуватися як обставина, яка пом'якшує покарання (п. 6 ч. 1 ст. 66 КК).

Гіпноз можна розглядати як непереборний психічний примус, оскільки у даному випадку особа нездатна керувати своїми діями, а тому вимушена підкорятися вимогам того, хто застосовує насильство (гіпнотизеру) [5, с. 431]. Проте при правових провадженнях злочинів, вчинених під дією гіпнозу, необхідно індивідуально підходити до особи, яка була загіннотизована. У разі, коли особа,здійснюючи небезпечне діяння, зберігає контроль над ситуацією, тобто усвідомлює наслідки суспільно-небезпечного діяння, то вона виступає безпосереднім виконавцем злочину, а особа, яка застосовувала гіпноз, як підбурювач,тобто особа,яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення злочину.(ч.4,ст.27 КК) [6, с. 930]. За відсутності усвідомлення і керування своїми діями особою, співучасть є відсутньою, такий примус вважається як непереборний, тобто є фактичною обставиною, яка виключає злочинність діяння, а гіпнотизер має бути визнаний безпосереднім виконавцем злочину [3, с. 50].

В науці кримінального права існують певні суперечності стосовно визначення відповідальності у випадках введення потерпілого у гіпнотичний стан, з метою наступного вчинення відносно нього злочину. Наприклад, застосування гіпнозу при вчиненні злочинів проти власності у більшості випадків кваліфікується

як шахрайство, тобто способом вчинення цього злочину визнається обман. На мою думку, обман і гіпноз як способи вчинення злочину об'єднує лише те, що вони обидва є психічним впливом на потерпілого. В свою чергу, обман може здійснюватися як в активній, так і в пасивній формі, а гіпноз завжди здійснюється тільки в активній формі. Відповідно і за наслідками вони відрізняються: обман частіше характеризується створенням у потерпілого хибного уявлення про певні обставини, проте рідко з виникненням особливого психофізіологічного стану (рухливість нервових процесів, стан тривоги людини, реакція на рухомий об'єкт, стан збудженості та невраїноваженості), а при кримінальному гіпнозі такий стан завжди виникає як наслідок в потерпілого.

Отже, гіпноз, як спосіб вчинення злочину, є складним питанням як в теорії, так і на практиці. Проте відомо одне: до з'ясування усіх обставин злочину, вчинених під дією гіпнозу, необхідно підходити індивідуально, неможливим є створення певних шаблонів. Тому необхідно застосовувати судово-медичну експертизу психічно впливу, яка дасть можливість встановити, чи перебувала особа під гіпнозом під час вчинення злочину.

Підсумком усього сказаного є висновок про те, що впливаючи на людину за допомогою гіпнозу і заподіюючи цим шкоду її здоров'ю, життю, волі чи волевиявленню, винний діє насильницьким способом і, залежно від наслідку, його дії мають кваліфікуватися як відповідний насильницький злочин.

Список використаних джерел

1. Давиденко С.В. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування. – Х.: ФІНН, 2008. – 296 с.
2. Китаев Н.Н. Гипноз и преступления: Лекция для специальности 021100 (Юриспруденция). Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2006. – 60 с.
3. Короленко М.П. Кримінальна відповідальність за умисні вбивства за обтяжуючих обставин в Україні та інших державах / М.П. Короленко // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 4. – 78 с.
4. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев. – М.: МГУ, 1972. – 572 с.
5. Матвиенко С. А. Наркогіпноз і шляхи боротьби з ним // Науковий вісник Юрид. акад. м-ва внутр. справ. – 2005. – Спец. вип. – № 2 (25). – С. 430–434.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, А.С.К., 2001. – С. 936.
7. Турчина І. Гіпноз як спосіб примусу до скоєння злочину // Кримінальне право. – 2004. – № 12. – С. 155–159.